

Modellprogram a serdülőkorúak szociális kompetenciáinak fejlesztésére a konstruktivista paradigma alapján

© Subrt Péter

Eszterházy Károly Főiskola, Eger

subrtpeter6@gmail.com

Tanulmányom célja, hogy bemutassam a szociális kompetencia fejlesztésében megnyilvánuló, a szakirodalom által feltárt pedagógiai tartalmakat, és vázoljam egy olyan modellértékű fejlesztő program felépítését, amely a konstruktivista pedagógiai paradigma alapján kívánja a serdülőkorúak szociális kompetenciáinak fejlődését elősegíteni, felhasználva az iskolai közösségi szolgálatban rejlő lehetőségeket.

A közösség szerepe

Miért fontos a közösség a gyerekek számára? Az együttlét a gyerekeknek a biztonság forrását jelenti. Az együtt eltöltött pillanatok érzelmileg gazdagabbak, nagyobb örömforrást jelentenek számukra (*Mérei, 2006*), ez segít a készségeik, képességeik megismerésében, kibontakoztatásában.

Ezeknek az érzéseknek az alapja az emberi személyiség rendszerében öröklötten meglévő csoportképző hajlam, amely a csoport tagjainak biztonságot, védelmet, támaszt nyújt és egyben szocializációs hatása is van. A csoportképző hajlam további komponense a szociális vonzódás (*Nagy, 2010*), ami annyit jelent, hogy az ember egyes személyekhez attraktív, vagy averzív attitűdöket kapcsol. Ez határozza meg, hogyan viszonyul az egyénhez és milyen szoros kötődés alakul ki közöttük (*Nagy, 2010*). Milyen attitűdök kapcsolódnak az iskolához, mint oktatási intézményhez?

Kutatások szerint a gyerekek az iskolába járást sokszor kényszerként és kötelezettségként élik meg. A kedvelt tevékenységeik nem az oktatáshoz köthetőek, hanem társas kapcsolatokhoz és tanórán kívüli szabadidős tevékenységhez (*Golnhofer, 2003*). Ez azért jelentős kutatási eredmény, mert rávilágít arra, hogy az iskolára olyan közösségi szintérenként tekintenek a gyerekek, ahol találkozhatnak a társaikkal, közösen tevékenykedhetnek és tanulhatnak egymástól. Nem elsősorban azért, hogy új tudással gyarapodjanak, mert annak kis hányadát szerzik az iskolából. A tanulók olyan ismereteket fognak adaptálni, amelyeket hasznosnak tartanak és amelyek képesek beépülni a meglévő kognitív struktúrájukba (*Nahalka, 1997:25*). A számukra hasznos ismeretekhez sokszor más információs csatornákon keresztül jutnak hozzá, mint például az internet, televízió (*Golnhofer, 2003*).

A tanulóknak szociális kölcsönhatásaik által új komponensek épülnek be a személyiségükbe, ezek új összetettebb komponenssé szerveződnek, és ezen

keresztül a szociális kompetenciájuk, a személyiségük formálódik. A komponensek módosulását, fejlődését Kampis György komponensrendszer – elméletének alapján értelmezzük (Nagy, 1995:161).

Szándékos szocializáció (sikerek/kudarcsok)

A pedagógia tárgya a személyiségfejlődés segítése a spontán és a szándékos szocializáció által. Évezredek keresztül elődeink spontán szocializáció segítségével nevelődtek. Ez a fajta szocializáció kielégítette a csoporttársadalom igényeit. Az ipari forradalom és a társadalom átrendeződésével a spontán szocializációt átvette az iskola, amely szándékos módon hivatott a szocializációs úrt betölteni (Nagy, 1995:174). A szándékos szocializáció a hagyományos iskolában a tanulók irányítására, vezető – vezetett kapcsolatára épül (Nagy, 1995:180), amely inkább negatív hatásfokú a szocializáció területén.

Az ember „társas lény” és a társaknak, a kötődési és kapcsolati hálónak meghatározó szerepe van az egyén személyiség fejlődésében, szocializációjában (Golnhofer, 2003; Nagy, 2010). Az ember öröklött komponensei közé tartozik a kötődési hajlam. A kötődés az egyén közvetlen élő szoros kötődéseit tartalmazza (szülőhöz, testvérekhez, rokonokhoz, barátokhoz, pedagógushoz). A kapcsolati háló ennél gyengébb kötődést feltételez. A kötődő felek közötti kapcsolat feltétlen bizalmat, védelmet, támaszt jelent, ennek útján az egyének között létrejövő szociális kölcsönhatások gyakoribbak és lényegesen hatékonyabbak lesznek. A gyerekek számára fontos, hogy a pedagógusra, mint bizalmat adó személyre tekinthessenek, akinek elmesélhetik problémáikat. Ez a nevelő munka értékét is növeli, mert így a szándékos szocializáció eredményesebb lesz (Nagy, 2002).

Nagy József (2010) írja, hogy „a személyiség kialakulása, változása, fejlődése a szocializációs hatások eredménye”. A nevelő – oktató intézmények feladata, hogy a szándékos, segítő szocializációt eszközeik, módszereik által támogassák a tanulók körében. A jelen problémákat ismerve és a tapasztalatokból kiindulva tudjuk, hogy az iskola még mindig a hagyományos ismeretalapú pedagógiai kultúrát követve kevés figyelmet szentel a gyerekek tanórai és a tanórán kívüli szocializációjának megvalósítására. A tantervekben nem kapnak kellő hangsúlyt a tanórai keretek között szociális kölcsönhatásokat fejlesztő módszerek: a kooperatív tanulási formák, páros munkák és a tanórán kívüli programok, mint a projektmunka, a dúsító – gazdagító programok, szülő – diák – pedagógus együttműködésének fejlesztése, a közösségi szolgálat tudatos és tervszerű alkalmazása, holott a fejlett szociális kompetenciák hozzájárulnak az együttműködés, segítség, vezetés, versengés képességeinek elsajátításához. Ez végső soron hozzájárul a társadalmi beilleszkedés elősegítéséhez (Zsolnai, 1998), és a demokratikus értékek adaptívitásához.

Kompetencia

A pedagógiai elméletben és gyakorlatban a kompetenciaalapú pedagógiai kultúra egyre inkább előtérbe kerül a hagyományos ismeretalapú pedagógiai kultúrával szemben. Tanulmányomban először a kompetencia fogalmának gyakorlati szempontú megközelítésére vállalkozom.

Ezzel kapcsolatban azonban számos kérdés merülhet fel. A pedagógusok tisztában vannak-e valójában a kompetenciaalapú pedagógia kifejezéssel, és a kompetencia fogalmát a személyiség rendszerszemléletű megközelítésében értelmezik-e? Amennyiben ez nem így van, úgy a pedagógusok többsége a kompetenciafejlesztés alatt még mindig elsősorban a kognitív kompetencia fejlesztését érti.

A múlt században számos nemzetközi kutatás foglalkozott a kompetencia fogalmával, de a fogalom burjánzásának megfékezésére megfelelő alapot adott az 1978-as "The Identification and Enhancement of Social Competence" című konferencia és az utána kiadott tanulmánykötet, amelyik a mai napig a legjelentősebb magyarázatot adja a kompetenciák jellemzőiről (Nagy, 2010).

A szociális kompetencia komponenseinek összetettsége, fejlettsége a vállalatoknál dolgozó egyének sikerességét is befolyásolja. A sikeres vállalatok elemzése azt bizonyítja, hogy az alkalmazottaik magas kooperációs képességgel, érett szociális kommunikációval rendelkeznek, ami a kompetenciák gazdasági jelentőségének a növekedését jelenti (Radnóti, 2006).

A szociális kompetencia jelentősége

A pedagógia célja a személyiség fejlesztésének a segítése, de ahhoz, hogy hatékonyabbak legyünk a formálásában, ismernünk kell a személyiség felépítését. A személyiség komponenselemből tevődik össze, amelyek komponensrendszereket alkotnak és hierarchikusan szerveződnek. Egzisztenciális kompetenciáknak nevezzük a három fő kompetenciát, amelyek közül a legismertebb a kognitív kompetencia, de a személyes, szociális és szakmai kompetenciák is hozzátartoznak a személyiség alaprendszeréhez (Nagy, 2010). Ezek a kompetenciaterületek nem, vagy alig kapnak figyelmet a pedagógiai gyakorlatban, tudatos, tervszerű fejlesztésük a tanórán, illetve a tanórán kívül iskolai keretek között alig jelenik meg (Zsolnai, 2013).

Fejlesztő programom és az ehhez kapcsolódó kutatásom ezt a hiányt kívánja pótolni. Céloom a szociális kompetenciák fejlődését segítő modellprogram kifejlesztése serdülőkorúak számára, melyet a konstruktivista pedagógiai paradigma segítségével fogok megtervezni, szükség esetén módosítani. Céloom az, hogy kvantitatív és kvalitatív kutatási módszerekkel feltárjam a serdülőkorúak szociális kompetenciákkal kapcsolatos előzetes nézeteit, segítsen az új fogalmak adaptálódását, a konceptuális váltásokat.

A kutatás

A kutatás előzményei

Több évig önkéntesként vettem részt a helyi civil szervezetek életében. Néhány pályázat megírásában is dolgoztam, melyek a diákok iskolán kívüli tevékenységének gazdagítását, dúsítását célozták meg. Az ember - és társadalom műveltségterületi tanári tanulmányaim alatt olyan alapvető emberi, közösségi és társadalmi értékeket közvetítő fogalmakkal ismerkedtem meg, melyek a legújabb történelem, társadalom- és állampolgári ismeretek kerettantervben is megtalálhatóak, valamint az *Európa Tanács Demokráciára és Emberi jogokra nevelés programjában* kidolgozott tanári kézikönyvben is hangsúlyos szerepet kapnak (Gollob et al., 2010), úgymint a szocializáció, szolidaritás, egyén és közösség, demokrácia, felelősségvállalás, önkéntesség, identitás.

Célkitűzések

Célom egy modellértékű program kidolgozása, mely a szociális kompetencia komponenseihez tartozó szociális készségeket kívánja fejleszteni. Munkámban a konstruktivizmust tekintem alapelméletnek, és a célzott nevelési területen kívánok konceptuális váltásokat indukálni a diákokban. Ezért a modell felépítését a következő logika szerint mutatom be: a fejlesztő modell programomban négy egység szerepel. Az első pontként önkéntes alapon jelentkeznek a diákok az iskolai közösségi szolgálat programjába. Ezután egy elméleti képzés következik, melynek első része csoportépítés, csoportalakítás. Ezt követően az együttműködés készségeivel ismertetem meg a diákokat.

Második fázisként az elméleti képzés mellett elindul a program gyakorlati része. Azt, hogy szükség van-e a program módosítására, a második fázis végén fókuszcsoportos interjúval mérem. Szükség esetén módosítom az elméleti képzésben alkalmazott oktatási módszereket és újabb módszertani elemeket alkalmazok, hogy a konceptuális váltást elősegítsem.

A program harmadik fázisában folytatódik az elméleti képzés és gyakorlat. A program végén méréssel ellenőrzöm, hogy a szociális kompetencia fogalmához tartozó komponensek milyen mértékben adaptálódtak a diákokban. Az elméleti és gyakorlati tapasztalataimról tanári oktatási segédlet készül, mely modellprogramom ismertetését szolgálja.

Az iskolai közösségi szolgálat

Az iskolai közösségi szolgálat új pedagógiai elemként jelenik meg a pedagógia eszköztárában. A diákoknak lehetősége van segíteni egyéneken, helyi közösségeken, új projekteket dolgozhatnak ki a problémák megoldására, tapasztalati tanulásban van részük, amelyet pedagógus segítségével dolgoznak fel (Matolcsi, 2013:70-83). A közösségi szolgálat alatt modellértékű személyekkel kerülhetnek kapcsolatban, ők a pályaeorientációban segíthetik a

tanulókat. Az iskolai közösségi szolgálat különböző területeit a 2012/2013. tanévtől kötelező jelleggel választhatják a középiskolás tanulók, bár a közösségi munkában való részvétel a gyakorlatban már több évtizede erősíti a hazai civil társadalmat. A fent említett szociális kompetencia komponenseit elméleti képzéssel és pedagógiai eszköztárat gazdagító közösségi munka által kívánom fejleszteni.

Az iskolai közösségi szolgálat leginkább gyakorlati jellegű tevékenység. Az alsóbb éves középiskolások a tavalyi tanévtől kapcsolódhatnak be a kötelező közösségi tevékenységekbe. Hogy az iskolai közösségi szolgálat milyen hatással van a diákok szociális kompetenciáira, még nem érintette a kutatások tárgykörét. A munkám ezért is aktuális. Az én kutatásom azt kívánja igazolni megfelelő elméleti keret kijelölésével, hogy ez a terület is professzionális szinten végezhető nevelői tevékenység lehet.

A kutató – fejlesztő programom a pedagógia, oktatáskutatás, neveléstudomány területeit kívánja integrálni azzal a céllal, hogy a pozitív személyiségfejlesztést hatékonyabban tudjam segíteni.

Irodalomjegyzék

- Gollob, Rolf et al. (2010). *A demokráciában való részvétel*. Strasbourg: Európa Tanács.
- Golnhofer Erzsébet (2003). A tanuló. In Falus Iván (szerk.), *Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanuláshoz* (pp. 57-78). Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Matolcsi Zsuzsa (2013). Iskolai közösségi szolgálat, mint pedagógiai eszköz. *Neveléstudomány*, (4), 70-83.
- Nagy József (1995). Segítés és pedagógia: Kísérlet a nevelés mibenlétének újraértelmezésére. *Magyar Pedagógia*, 95 (3-4), 157-200.
- Nagy József (2010). *Új pedagógiai kultúra*. Szeged: Mozaik.
- Nagy József (2002). *XXI. század és nevelés*. Budapest: Osiris.
- Nahalka István (1997). Konstruktív pedagógia – egy új paradigma a láthatáron I. *Iskolakultúra*, (2), 21-33.
- Radnóti Katalin (2006). A szociális kompetencia fejlesztési lehetőségei az iskolában. In Kerber Zoltán (szerk.), *Hidak a tantárgyak között* (pp. 105-120). Budapest: Országos Közoktatási Intézet.
- Zsolnai Anikó (2013). *A szociális fejlődés segítése*. Budapest: Gondolat.